

O'SPIRINLARDA MAQSADGA YO'NALTIRILGANLIK VA MUVAFFAQIYATGA INTILISHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI

Maxmanazarova Lola G'ulomovna

Samarqand viloyati Urgut tumani 23-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'spirinlarda maqsadga yo'naltirilganlik va muvaffaqiyatga intilishni rivojlantirishning pedagogik-psixologik jihatlari ilmiy asosda tahlil qilingan. Shuningdek, shaxsning motivatsiyasi, o'z-o'zini boshqarish, kasbiy va shaxsiy maqsadlarni belgilash, pedagog hamda ota-onalarning bu jarayondagi o'zni hamda zamonaviy psixologik yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'spirinlik davri, maqsadga yo'naltirilganlik, muvaffaqiyat motivatsiyasi, shaxs rivojlanishi, pedagogik-psixologik yondashuv, o'z-o'zini boshqarish, motivatsiya, maktab psixologi, kasbiy rivojlanish.

KIRISH

O'spirinlik davri shaxsning dunyoqarashi, hayotiy qadriyatlari va kelajak rejalari shakllanadigan muhim rivojlanish bosqichidir. Aynan shu davrda o'spirinlar o'z oldiga maqsad qo'yish, mustaqil qaror qabul qilish va kelajakdagi kasbiy hamda shaxsiy hayotini rejalashtirishni o'rganadilar. Maqsadga yo'naltirilganlik va muvaffaqiyatga intilish nafaqat ta'limdagi yutuqlarni, balki shaxsning ijtimoiy faolligi, mas'uliyati va o'zini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojini ham belgilaydi. Shu bois ushbu sifatlarni pedagogik va psixologik jihatdan rivojlantirish zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir.

Asosiy qism

Maqsadga yo'naltirilganlik shaxsning aniq maqsadlarni belgilashi, ularga erishish uchun rejali faoliyat olib borishi va qiyinchiliklarga qaramay o'z harakatini davom ettira olish qobiliyatidir. Muvaffaqiyatga intilish esa shaxsning yuqori natijalarga erishishga bo'lgan ichki ehtiyoji va motivatsiyasini ifodalaydi. Ushbu sifatlarning shakllanishida oila, maktab, ijtimoiy muhit va individual psixologik xususiyatlar muhim rol o'ynaydi. Nazariy jihatdan David McClelland muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasini inson faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi omillaridan biri sifatida izohlagan. Abraham Maslowning ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasiga ko'ra esa shaxs o'z salohiyatini to'liq namoyon etishga intilishi orqali o'zini ro'yobga chiqaradi. Ushbu nazariyalar o'spirinlarda ichki motivatsiyani rivojlantirishning ilmiy asosini tashkil etadi.

Pedagoglar o'quvchilarga individual yondashuv asosida mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, maqsad qo'yish va unga erishish strategiyalarini o'rgatishlari lozim. Ota-onalar esa farzandlarining yutuqlarini qo'llab-quvvatlash, ularning tashabbuslarini rag'batlantirish va mustaqil qaror qabul qilishiga imkon yaratish orqali muvaffaqiyat motivatsiyasini kuchaytiradilar. Maktab psixologi esa psixologik diagnostika, motivatsion treninglar, kasbiy maslahatlar va individual rivojlanish dasturlari orqali o'spirinlarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishga ko'maklashadi.

Amaliyotda maqsadlarni rejalashtirish treninglari, vaqtni samarali boshqarish bo'yicha mashg'ulotlar, liderlik dasturlari, loyiha faoliyati, kasbiy yo'naltirish tadbirlari va refleksiya mashqlari o'spirinlarning mas'uliyat, qat'iyat va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bundan tashqari, muvaffaqiyatli insonlarning hayotiy tajribalarini o'rganish, mentorlik dasturlari va ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish ham ichki motivatsiyani rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularni hayotda muvaffaqiyatga erishishga tayyorlash ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ilk o'spirinlik davri shaxsning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, bu davrda mustaqil fikrlash, o'zini anglash, maqsad qo'yish va kelajak faoliyatini rejalashtirish kabi sifatlar shakllanadi. Shu sababli ushbu yoshdagi o'quvchilarda muvaffaqiyatga erishish ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik va psixologik jihatdan dolzarb masalalardan biridir.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish bilan birga, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Ta'limning asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki o'quvchini mustaqil qaror qabul qila oladigan, mas'uliyatli va tashabbuskor shaxs sifatida shakllantirishdan iboratdir.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilk o'spirinlik davrida bilish jarayonlari sezilarli darajada takomillashadi. Bu yoshda o'quvchilarda mavhum fikrlash, tahlil qilish, muammolarni hal etish va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyati rivojlanadi. Piagening kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, aynan ushbu bosqichda formal operatsion tafakkur shakllanib, o'quvchilar nazariy fikrlash va murakkab vaziyatlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

O'quvchilarning muvaffaqiyatga intilishi ko'p jihatdan ularning motivatsiyasi bilan belgilanadi. Ichki motivatsiya bilim olishga qiziqish, o'z ustida ishlash va shaxsiy rivojlanishga intilish orqali namoyon bo'lsa, tashqi motivatsiya ota-onalar, pedagoglar, tengdoshlar tomonidan beriladigan rag'bat va e'tirof orqali shakllanadi. Ushbu ikki omilning uyg'unligi o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi barqarorligini ta'minlaydi.

Samarali o'rganish jarayonini tashkil etishda interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Muammoli ta'lim o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini

rivojlantirsa, loyihaviy ta'lim ularda mustaqil izlanish, hamkorlik va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Gamifikatsiya elementlaridan foydalanish esa ta'lim jarayonini qiziqarli va motivatsion jihatdan samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Har bir o'quvchining individual qobiliyati, qiziqishi va rivojlanish sur'ati turlicha bo'lganligi sababli differensial yondashuvni qo'llash zarur. Kuchli o'quvchilar uchun murakkabroq topshiriqlar, qo'shimcha yordamga muhtoj o'quvchilar uchun esa individual mashg'ulotlar tashkil etilishi ularning imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam beradi.

Muvaffaqiyatga erishishda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish ham alohida o'rin tutadi. O'quvchining o'z faoliyatini rejalashtirish, natijalarini baholash, xatolarini tahlil qilish va ulardan xulosa chiqarish qobiliyati uning mustaqil ta'lim olish salohiyatini oshiradi. Shu bilan birga, vaqtni to'g'ri taqsimlash, maqsad qo'yish va o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish ham muvaffaqiyat omillaridan hisoblanadi. Psixologik barqarorlik va emotsional intellekt o'quvchilarning o'qish samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Stressni boshqarish, hissiyotlarni nazorat qilish, muloqot madaniyatini rivojlantirish va nizolarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalari o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi. Shu sababli maktab psixologlari tomonidan treninglar, motivatsion mashg'ulotlar va psixologik maslahatlarni muntazam tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Oila va maktabning hamkorligi ham o'spirinlarning muvaffaqiyatga erishishida muhim omil sanaladi. Ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi, pedagoglarning ijobiy munosabati hamda sog'lom psixologik muhit o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va ularni yangi yutuqlarga ruhlantiradi.

Ilk o'spirinlik davrida muvaffaqiyatga erishish ko'nikmalarini shakllantirish pedagogik va psixologik omillarning uzviy uyg'unligiga asoslanadi. Faol ta'lim metodlari, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, motivatsiyani qo'llab-quvvatlash, metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish hamda ijtimoiy-emotsional muhitni yaxshilash orqali o'quvchilarning nafaqat akademik natijalari, balki shaxsiy va kasbiy rivojlanishi uchun ham mustahkam zamin yaratiladi. Shu bois pedagoglar, psixologlar va ota-onalar o'zaro hamkorlikda ishlash orqali barkamol, mustaqil fikrlovchi va muvaffaqiyatga intiluvchi shaxsni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratishlari zarur. O'spirinlarda maqsadga yo'naltirilganlikni rivojlantirishda o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) ko'nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik-psixologik mexanizmlardan biridir. O'z faoliyatini rejalashtirish, natijalarni baholash, xatolar ustida ishlash va kelgusi vazifalarni belgilash o'spirinlarning mas'uliyat hissini oshiradi hamda ularda uzoq muddatli maqsadlarga erishishga nisbatan barqaror motivatsiyani yuzaga keltiradi. Bunday ko'nikmalar ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyat bilan bir qatorda kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun ham mustahkam poydevor yaratadi.

Muvaffaqiyatga intilishning rivojlanishida ijobiy psixologik muhit va rag'batlantirish tizimi alohida o'rin tutadi. Pedagoglarning o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashi, ularning kichik yutuqlarini e'tirof etishi va konstruktiv fikr-mulohaza berishi o'spirinlarda o'ziga ishonchni mustahkamlaydi. Ota-onalar tomonidan bildiriladigan ishonch va emotsional qo'llab-quvvatlash esa ichki motivatsiyaning barqarorlashishiga hamda qiyinchiliklarni yengib o'tishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi.

Shuningdek, o'spirinlarda hayotiy maqsadlarni ongli ravishda belgilash ko'nikmasini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bunda shaxsiy rivojlanish rejasini tuzish, qisqa va uzoq muddatli maqsadlarni aniqlash, ularni bosqichma-bosqich amalga oshirish strategiyalarini o'rgatish samarali natija beradi. Mazkur yondashuv o'spirinlarda vaqtni to'g'ri taqsimlash, qat'iyatlilik, sabr-toqat va o'z imkoniyatlarini real baholash kabi muhim shaxsiy sifatlarni rivojlantiradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy loyihalar, ko'ngillilar faoliyati, fan olimpiadalari, sport musobaqalari va ijodiy tanlovlarda faol ishtirok etish o'spirinlarning tashabbuskorligi, liderlik qobiliyati va muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasini kuchaytiradi. Bunday faoliyatlar ularga yangi tajriba orttirish, o'z salohiyatini namoyon etish va kelajakdagi hayotiy hamda kasbiy maqsadlarini aniq belgilash imkoniyatini yaratadi. Bu esa barkamol, mas'uliyatli va ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishning muhim pedagogik-psixologik omili hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'spirinlarda maqsadga yo'naltirilganlik va muvaffaqiyatga intilishni rivojlantirish ularning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy kamolotining muhim omilidir. Ushbu sifatlarni shakllantirish uchun pedagoglar, ota-onalar va maktab psixologining hamkorligi, motivatsion muhit yaratish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va psixologik treninglardan samarali foydalanish zarur. Bunday yondashuv o'spirinlarning kelajakda faol, mas'uliyatli va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Nishonova Z.T. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
3. Karimova V.M. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2018.
4. Shoumarov G'.B. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2019.
5. David McClelland. The Achieving Society.
6. Abraham Maslow. Motivation and Personality.
7. UNESCO. Education for Sustainable Development.
8. O'zbekiston Respublikasi ***"Ta'lim to'g'risida"***gi Qonuni. – Toshkent, 2020.